

วันไหลสงกรานต์ในภาคอีสาน: พลวัตทางนันทนาการภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย

Wan Lai Songkran in Northeastern Thailand: Recreational Dynamics within a Contemporary Pluralistic Society

เตชภณ ทองเดิม^{1*} และ น้ำผึ้ง ท่าคล่อง²

Tachapon Tongterm^{1*} and Nhumpung Thaklong²

^{1*}สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

^{1*}Department of Sport Science, Faculty of Liberal Arts and Sciences, Sisaket Rajabhat University

²สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

²Department of Social Studies, Faculty of Education and Human Development,
Sisaket Rajabhat University

*Corresponding email: spsc_network@hotmail.com

Received: 27 สิงหาคม 2568; Revised: 18 พฤศจิกายน 2568; Accepted: 17 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

“วันไหลสงกรานต์” มิได้เป็นเพียงเทศกาลที่สืบทอดจากประเพณีสงกรานต์เท่านั้น หากแต่เป็นปรากฏการณ์ของนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนรากฐานแห่งศรัทธา วิถีชีวิต และการมีส่วนร่วมของชุมชนในสังคมไทย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของวันไหลในบริบทสมัยใหม่ได้แสดงให้เห็นถึง การผสมผสานเชิงวัฒนธรรมระหว่างพิธีกรรมดั้งเดิมกับกิจกรรมร่วมสมัย จนก่อรูปเป็นนวัตกรรมนันทนาการที่ทรงพลังในการขับเคลื่อนทั้งมิติพฤติกรรม สุขภาวะ ความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจฐานราก และการจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีจริยธรรม บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารากฐานทางวัฒนธรรมและพลวัตของวันไหลสงกรานต์ในฐานะกิจกรรมนันทนาการที่สืบทอดจากประเพณีสงกรานต์ โดยเน้นการวิเคราะห์ผ่านมิติด้านความเชื่อ วิถีชีวิต และการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของวันไหลสงกรานต์ในบริบทสมัยใหม่ในฐานะนวัตกรรมทางนันทนาการที่สะท้อนการผสมผสานระหว่างประเพณีดั้งเดิมกับรูปแบบนันทนาการร่วมสมัยของไทย 3) ประเมินผลกระทบของวันไหลสงกรานต์ต่อพฤติกรรมนันทนาการ สภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยใช้กรอบแนวคิดด้านนันทนาการเพื่อการพัฒนาและการจัดการพื้นที่สาธารณะ และ 4) เสนอแนวทางการออกแบบ พัฒนา และจัดการวันไหลสงกรานต์ให้เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ยั่งยืน โดยอาศัยการสังเคราะห์วรรณกรรม การวิเคราะห์ภาคสนาม และกรอบแนวคิดด้านนันทนาการร่วมสมัย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าวันไหลมิได้จำกัดอยู่เพียงการสืบทอดประเพณี หากแต่ทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่สร้างสมดุลระหว่างทุนทางวัฒนธรรมกับความต้องการร่วมสมัย พร้อมทั้งสะท้อนความท้าทายด้านความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม และการจัดการเชิงพื้นที่ อีกทั้งผู้เขียนได้เสนอวันไหลโมเดล (Wan Lai Model) ในฐานะกรอบแนวคิดเชิงระบบที่บูรณาการมิติฐานวัฒนธรรม สุขภาวะและการมีส่วนร่วม และพื้นที่สาธารณะอย่างมีจริยธรรมขึ้น ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการออกแบบและพัฒนากิจกรรม

นันทนาการชุมชนอย่างยั่งยืน อีกทั้งโมเดลดังกล่าวยังมีศักยภาพในการประยุกต์ใช้กับกิจกรรมวัฒนธรรมอื่นในระดับท้องถิ่น และระดับชาติ เพื่อสร้างพื้นที่แห่งความสุข การเรียนรู้ และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : วันไหลสงกรานต์, นันทนาการเชิงวัฒนธรรม, นวัตกรรมนันทนาการ, สุขภาวะ, การพัฒนาที่ยั่งยืน

ABSTRACT

Wan Lai Songkran is not merely a festival inherited from the traditional Songkran celebration but represents a phenomenon of cultural recreational innovation that reflects the foundations of faith, lifestyle, and community participation in Thai society. Its transformation in the contemporary context demonstrates a process of cultural hybridization between traditional rituals and modern recreational activities, giving rise to a powerful cultural mechanism that drives behavioral change, well-being, social relations, local economic vitality, and ethical public-space governance. This article aims to 1) examine the cultural foundations and dynamics of Wan Lai Songkran through the dimensions of belief, lifestyle, and community participation; 2) analyze its transformation as a recreational innovation reflecting the fusion between traditional customs and contemporary recreational forms in Thailand; 3) evaluate the impacts of Wan Lai Songkran on recreational behavior, the social environment, culture, and local economy through the frameworks of recreation for development and public-space management; and 4) propose guidelines for designing, developing, and managing Wan Lai Songkran as a sustainable recreational practice that integrates physical, mental, social, and cultural dimensions of well-being. Employing documentary synthesis, field analysis, and contemporary recreation frameworks, the findings reveal that Wan Lai functions not only as a form of cultural preservation but also as a socio-cultural mechanism that balances traditional cultural capital with contemporary societal needs while addressing challenges related to safety, environmental impact, and spatial ethics. The authors therefore propose the Wan Lai Model, a systemic framework integrating cultural grounding, well-being and participation, and ethical public spaces, serving as a prototype for designing and developing sustainable community-based recreation. Furthermore, the model demonstrates strong potential for adaptation to other cultural activities at both local and national levels, fostering happiness, learning, and harmonious coexistence within a pluralistic society.

Keywords: Wan Lai Songkran, Cultural Recreation, Recreational Innovation, Well-being, Sustainability

บทนำ

ในมิติสังคมวัฒนธรรมของไทย “น้ำ” และ “ทราย” มิได้เป็นเพียงองค์ประกอบทางธรรมชาติ หากแต่ดำรงสถานะเป็นกลไกเชิงพิธีกรรม (ritual mechanism) ที่หลอมรวมศรัทธา ความเชื่อ และความสัมพันธ์ของผู้คนเข้าไว้ด้วยกัน

พลังของสายน้ำสื่อถึงการชำระล้างและการเริ่มต้นใหม่ ขณะที่ทรายเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และการสร้างกุศล ซึ่งสะท้อนผ่านพิธีกรรมที่สืบทอดมายาวนาน โดยเฉพาะประเพณีสงกรานต์อันเป็นวันขึ้นปีใหม่ไทยตามจันทรคติ ประกอบด้วยพิธีสงฆ์น้ำพระ การรดน้ำดำหัว และการเล่นสาดน้ำที่แฝงไว้ด้วยความหมายทางสังคมและจิตวิญญาณ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2564) นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมท้องถิ่นที่ใช้สัญลักษณ์เหล่านี้เพื่อสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์และการเชื่อมโยงกับชุมชน เช่น ประเพณีแห่ดอกไม้ในภาคอีสานซึ่งสะท้อนพลังศรัทธาในการถวายเป็นพุทธบูชา (ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ และคณะ, 2568) และประเพณีตบประทรายในอีสานใต้ที่สะท้อนคติการ “คืนทรายให้วัด” ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงคนกับธรรมชาติ และการทำบุญ (โกล จันทรวงษ์, 2564) พิธีกรรมเหล่านี้จึงมีเพียงดำรงอยู่เพื่อรักษาแบบแผนทางศาสนา หากยังทำหน้าที่เป็นโครงสร้างทางนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างสุขภาวะทางจิตใจและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในชุมชน (Bull et al., 2020)

เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนผ่านสู่ยุคความทันสมัยและมีอิทธิพลวัฒนธรรม ประเพณีสงกรานต์ได้ถูกสังเคราะห์เข้ากับพลวัตของนันทนาการร่วมสมัย จนเกิดเป็นวันไหลสงกรานต์ (Wan Lai Songkran) ซึ่งทำหน้าที่เป็นระยะต่อเนื่องของพิธีกรรม โดยเปิดโอกาสให้ความเชื่อและศรัทธาดั้งเดิมแปรสภาพเป็นกิจกรรมนันทนาการของประชาชนในพื้นที่สาธารณะ (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566) ลักษณะของวันไหลในแต่ละพื้นที่สะท้อนความยืดหยุ่นทางวัฒนธรรม (cultural resilience) ที่หลอมรวมกิจกรรมก่อเจดีย์ทราย การละเล่นพื้นบ้าน เวทีหมอลำ และดนตรีร่วมสมัยเข้าด้วยกันจนเกิดบรรยากาศของการมีส่วนร่วมและความสุขร่วมหมู่ (Stebbins & Sachsman, 2017) โดยปัจจุบันวันไหลมิได้จำกัดอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หากยังแพร่เข้าสู่ภาคอีสาน โดยชุมชนท้องถิ่นได้ปรับประยุกต์รูปแบบให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของตนอย่างสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นการสงฆ์น้ำพระตามวิถีพื้นบ้าน หรือกิจกรรมเยาวชนที่เน้นความปลอดภัยและความหลากหลายทางวัฒนธรรม (อิติณัฏดา จินาจันทร์, 2565) การเปลี่ยนผ่านนี้จึงแสดงให้เห็นว่านันทนาการเป็นกลไกที่สำคัญของการธำรงมรดกวัฒนธรรมและการสร้างทุนทางสังคมของชุมชนในโลกสมัยใหม่

แม้ว่าวันไหลสงกรานต์จะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะเทศกาลเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว แต่การศึกษาทางวิชาการของไทยยังขาดการวิเคราะห์เชิงบูรณาการที่มองวันไหลสงกรานต์ในฐานะนวัตกรรมนันทนาการซึ่งมีบทบาทต่อสุขภาวะ อัตลักษณ์ และทุนทางสังคมของผู้คน (Torkildsen, 2012) อีกทั้งการศึกษาที่ผ่านมายังคงมุ่งเน้นเพียงการบริหารจัดการหรือมิติทางเศรษฐกิจ มากกว่าการทำความเข้าใจพลวัตของการมีส่วนร่วมและผลลัพธ์เชิงนันทนาการในระดับชุมชน (ชลธิชา นิสัยสัตย์ และปริมินท์ จารูร, 2565) ขณะที่ในระดับสากล แม้งานวิจัยด้านเทศกาลจะชี้ให้เห็นคุณค่าทางเศรษฐกิจและการสร้างประสบการณ์ (Richards & King, 2022) แต่ยังมีได้ลงลึกถึงบทบาทของนันทนาการในฐานะกลไกพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาฐานทางวัฒนธรรมและพลวัตของวันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการที่สืบทอดจากประเพณีสงกรานต์ โดยเน้นการวิเคราะห์ผ่านมิติด้านความเชื่อ วิถีชีวิต รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของวันไหลในบริบทสมัยใหม่ในฐานะนวัตกรรมทางนันทนาการที่สะท้อนการผสมผสานระหว่างประเพณีดั้งเดิมกับรูปแบบนันทนาการร่วมสมัยของไทย 3) ประเมินผลกระทบของวันไหลต่อพฤติกรรมนันทนาการ สภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยใช้กรอบแนวคิดด้านนันทนาการเพื่อการพัฒนา และการจัดการพื้นที่สาธารณะ และ 4) เสนอแนวทางการออกแบบ พัฒนา และจัดการวันไหลให้เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ยั่งยืน ครอบคลุมทั้งมิติทางกาย จิตใจ สังคม และวัฒนธรรม โดยยึดหลักการของนันทนาการเพื่อสุขภาวะของประชาชนทุกกลุ่มวัย ทั้งนี้เพื่อความกระชับของบทความ ผู้เขียนจะใช้คำว่า “วันไหล” แทน “วันไหลสงกรานต์” ตลอดการเขียนในหัวข้อต่อไป ผู้เขียนคาดหวังว่าผลงานนี้จะเป็นการเปิดพื้นที่การตีความใหม่ทางวิชาการ ที่ยกระดับ

การศึกษาวันไหลจากเพียงเทศกาลสืบสานวัฒนธรรม ไปสู่การเป็นต้นแบบของนวัตกรรมนันทนาการเพื่อการพัฒนาชุมชน และสุขภาวะอย่างยั่งยืนในสังคมไทยร่วมสมัย

รากฐานทางแนวคิด

การทำความเข้าใจปรากฏการณ์วันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม (cultural recreational innovation) จำเป็นต้องวางรากฐานที่มั่นคงด้วยชุดของแนวคิดหลัก ซึ่งทำหน้าที่เป็นฐานความหมายที่จะใช้ในการวิเคราะห์ ตลอดทั้งบทความ แนวคิดเหล่านี้ได้รับการสังเคราะห์และนิยามโดยอ้างอิงจากองค์ความรู้ด้านนันทนาการ สังคมวิทยา และวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมในประเด็นสำคัญของการศึกษา ดังนี้

1. รากฐานเชิงวัฒนธรรมและการสืบสานสู่วันไหล

การทำความเข้าใจวันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม จำเป็นต้องวางรากฐานทางแนวคิดที่มั่นคง เพื่อให้การวิเคราะห์มีความลุ่มลึกและเป็นระบบ แนวคิดเหล่านี้มิได้ทำหน้าที่เพียงอธิบายคำจำกัดความ แต่ยังเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ที่ช่วยถอดรหัสความหมายและคุณค่าที่ซ่อนอยู่ในวันไหล โดยสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวคือปรากฏการณ์ทางนันทนาการที่ผสมผสานมิติพิธีกรรม การพักผ่อน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุคเปลี่ยนผ่านของสังคมไทย ดังนี้

1) วันไหล

วันไหล คือ ปรากฏการณ์ทางนันทนาการที่สะท้อนพลวัตของการปรับเปลี่ยนประเพณีดั้งเดิมเข้าสู่รูปแบบร่วมสมัย โดยมีรากฐานจากพิธีกรรมก่อพระทรายน้ำไหลและการคืนทรายให้วัดในภาคตะวันออก ซึ่งเป็นคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบุญและความอุดมสมบูรณ์ (เทพพร มังธานี และคณะ, 2565) ต่อมา วันไหลได้รับการปรับเปลี่ยนให้เป็นกิจกรรมสาธารณะในพื้นที่ชายฝั่ง เช่น บางแสน และระยอง ก่อนจะแพร่ขยายเข้าสู่ภาคอีสาน โดยชุมชนได้ตีความใหม่ผนวกกับพิธีกรรมท้องถิ่น เช่น ตบประทายและการแห่ดอกไม้ (ชลธิชา นิสัยสัตย์ และปรมินท์ จารูวร, 2565) ทำให้วันไหลมิได้เป็นเพียงการถ่ายทอดวัฒนธรรม หากแต่กลายเป็นเวทีนันทนาการที่ชุมชนใช้เพื่อสื่อสารอัตลักษณ์และความร่วมสมัยไปพร้อมกัน

2) กิจกรรมนันทนาการร่วมสมัย

วันไหลยังสามารถเข้าใจได้ผ่านกรอบแนวคิดของกิจกรรมนันทนาการร่วมสมัย ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่บุคคลเลือกเข้าร่วมโดยสมัครใจในช่วงเวลาว่าง เพื่อพักผ่อน พัฒนาตนเอง และสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม โดยไม่เกี่ยวข้องกับข้อผูกพันในชีวิตประจำวัน (Torkildsen, 2012) การเล่นน้ำ การแสดงหมอลำสมัยใหม่ หรือการประกวดเจดีย์ทราย จึงไม่ใช่เพียงการสร้างความเป็นกันเอง แต่เป็นการสะท้อนความต้องการของประชาชนในสังคมพหุวัฒนธรรม ที่ต้องการกิจกรรมที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันและเปิดพื้นที่ให้คนต่างวัย ต่างภูมิหลัง ได้มีส่วนร่วมร่วมกัน

3) สุขภาวะทางนันทนาการ

การทำความเข้าใจวันไหลยังต้องพิจารณาในกรอบของสุขภาวะทางนันทนาการ ซึ่งหมายถึงสถานะที่บุคคลได้รับผลเชิงบวกทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการ (Stumbo & Pegg, 2010) วันไหลในฐานะกิจกรรมชุมชนมีศักยภาพในการลดความตึงเครียด สร้างความสุข และยกระดับความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น สุขภาวะเชิงสังคมยังเกิดขึ้นผ่านการพบปะ การร่วมแรงร่วมใจ และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นภายในชุมชน

4) พื้นที่นันทนาการชุมชน

วันไหลดำรงอยู่ได้เพราะมีพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมร่วมกัน พื้นที่นันทนาการชุมชนหมายถึงพื้นที่ที่ถูกจัดสรรหรือปรับใช้เพื่อรองรับกิจกรรมนันทนาการ โดยเน้นการเข้าถึงและการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม (National

Recreation and Park Association: NRPA, 2022) สำหรับวันไหล พื้นที่สาธารณะ เช่น วัด ถนน ลานหมู่บ้าน หรือสนามกีฬาถูกปรับเป็นพื้นที่กิจกรรมชั่วคราวเพื่อรองรับทั้งพิธีกรรมและกิจกรรมร่วมสมัย ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้กิจกรรมเกิดขึ้นได้ แต่ยังทำหน้าที่สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและความสามัคคีในชุมชน

เมื่อพิจารณาโดยรวม แนวคิดทั้งสี่ประการนี้สะท้อนว่าการทำความเข้าใจวันไหลต้องมองในฐานะนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมมากกว่าประเพณีหรือการท่องเที่ยวทั่วไป วันไหลเป็นการผสมผสานระหว่างรากวัฒนธรรม พื้นที่สาธารณะ ความสุขภาวะ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งทำให้กลายเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตรวมถึงทุนทางสังคมของชุมชนไทยในยุคเปลี่ยนผ่านอย่างแท้จริง

2. เจือนไขร่วมสมัย: ความหลากหลาย สังคมพหุวัฒนธรรม และยุคเปลี่ยนผ่าน

การวิเคราะห์วันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมจำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขร่วมสมัยที่กำหนดพลวัตและความหมายของกิจกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน หนึ่งในกรอบสำคัญคือสังคมพหุวัฒนธรรม (pluralistic society) (Li et al., 2008) ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนต่างชาติพันธุ์ ศาสนา เพศ และวิถีชีวิตเข้ามามีส่วนร่วมในเทศกาลได้อย่างเท่าเทียม ดังนั้น วันไหลจึงมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิง แต่ยังเป็นเวทีสร้างความสัมพันธ์และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของผู้เข้าร่วมทุกกลุ่ม ขณะเดียวกัน ปรากฏการณ์นี้ยังเกิดขึ้นท่ามกลางยุคเปลี่ยนผ่าน (transition era) ที่สังคมไทยเผชิญการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี (Giddens, 2023) ทำให้วันไหลกลายเป็นตัวอย่างของการเคลื่อนจากพิธีกรรมเชิงศาสนาไปสู่กิจกรรมสาธารณะร่วมสมัย เช่น เวทีหมอลำ การประกวดเจดีย์ทราย หรือการใช้สื่อดิจิทัลในการจัดการงานเทศกาล ปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่สร้างสมดุลระหว่างการสืบสานรากประเพณีและการตอบสนองต่อความต้องการของสังคมใหม่

ในอีกมิติหนึ่ง วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการตีความใหม่ที่หยั่งรากลึกในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ภาคอีสานมีวัฒนธรรมที่โดดเด่นจากการผสมผสานพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผี และพิธีกรรมพราหมณ์ (พิริวัส อินทวิ, 2566) ทำให้การจัดวันไหลมิใช่เพียงการถอดแบบจากภาคตะวันออก แต่เป็นการปรับประยุกต์เข้ากับพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น ตบประทายและแห่ดอกไม้ รวมถึงการสร้างกิจกรรมร่วมสมัยที่มีจิตเฉพาะของชุมชน การผสมผสานนี้ก่อให้เกิดพื้นที่นันทนาการที่ทั้งสืบทอดมรดกวัฒนธรรมและสร้างนวัตกรรมที่ตอบสนองต่อวิถีร่วมสมัย เมื่อพิจารณาเชิงบูรณาการ วันไหลในภาคอีสานจึงสามารถมองได้ว่าเป็นนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงมิติประเพณีกับสุขภาวะและพื้นที่สาธารณะในสังคมไทยร่วมสมัยอย่างลุ่มลึก

3. การบูรณาการเชิงระบบ: วันไหลในฐานะนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

การทำความเข้าใจวันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมโยงแนวคิดรากฐานและเงื่อนไขร่วมสมัยเข้าด้วยกัน เพื่อก้าวข้ามการมองวันไหลเพียงในฐานะเทศกาลประเพณีหรือกิจกรรมท่องเที่ยว หากแต่เป็นนวัตกรรมทางนันทนาการที่มีพลวัตและมิติซับซ้อน การผสมผสานระหว่างพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น การก่อเจดีย์ทรายและตบประทาย กับกิจกรรมร่วมสมัยอย่างเวทีดนตรี ตลาดวัฒนธรรม และกิจกรรมเยาวชน มิได้เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อความบันเทิง แต่คือการผลิตพื้นที่ทางสังคมใหม่ (new social space) ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มวัยได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเสมอภาค (Richards & King, 2022; ประวิทย์ ฤทธิบุญ, 2561)

เมื่อพิจารณาผ่านกรอบของสุขภาวะทางนันทนาการ วันไหลยังสร้างผลเชิงบวกต่อคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยช่วยลดความตึงเครียด เสริมสร้างความสัมพันธ์ รวมถึงเพิ่มความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Stumbo & Pegg, 2010) อีกทั้งการจัดกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะ เช่น วัด ถนน หรือสนามชุมชน ยังช่วยยกระดับทุนทางสังคมผ่านการมีส่วนร่วมและการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ที่สำคัญ วันไหลยังสะท้อนถึงความยืดหยุ่นและ

ความสามารถของวัฒนธรรมในการปรับตัว (cultural resilience) ที่ทำให้ประเพณีดั้งเดิมสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566)

เมื่อพิจารณาแนวคิดในสามมิติ ได้แก่ รากฐานเชิงวัฒนธรรม เงื่อนไขร่วมสมัย และการบูรณาการเชิงระบบ จะเห็นได้ว่าวันไหลมิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะกิจกรรมเชิงประเพณี หากแต่ได้กลายเป็นนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนทั้งการสืบทอด การปรับตัว และการสร้างคุณค่าใหม่ในสังคมไทยร่วมสมัย ความเข้าใจดังกล่าวช่วยให้การวิเคราะห์วันไหลไม่หยุดอยู่ที่การมองเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิงหรือการท่องเที่ยว แต่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทเชิงลึกในฐานะกลไกที่เสริมสร้างสุขภาวะ การมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งทุนทางสังคมในระดับท้องถิ่นและสังคมวงกว้าง ทั้งนี้ เพื่อให้การวิเคราะห์มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น บทความจะต่อยอดไปสู่การประยุกต์ใช้กรอบทฤษฎีด้านนันทนาการและสังคมวัฒนธรรมในหัวข้อถัดไป เพื่ออธิบายพลวัตของวันไหลในเชิงโครงสร้างและเชิงระบบอย่างเป็นองค์รวม

กรอบแนวคิดและทฤษฎีเชิงวิเคราะห์

การทำความเข้าใจปรากฏการณ์วันไหลในฐานะนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม มิได้มุ่งเพียงการนิยามเชิงถ้อยคำ หากแต่ต้องอาศัยชุดของทฤษฎีและแนวคิดเชิงวิชาการที่ผ่านการสังเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อทำหน้าที่เป็นเลนส์วิเคราะห์ในการถอดรหัสพลวัตและความหมายเชิงลึกของกิจกรรม วันไหลสะท้อนให้เห็นถึงพลังของนันทนาการในฐานะกระบวนการทางสังคมที่ยังรากในวัฒนธรรม แต่สามารถปรับตัวต่อสังคมไทยร่วมสมัยได้อย่างยืดหยุ่น กรอบแนวคิดเหล่านี้ช่วยให้การวิเคราะห์ก้าวข้ามจากการมองวันไหลเป็นเพียงพิธีกรรมหรือกิจกรรมตามฤดูกาล ไปสู่การเข้าใจเชิงระบบที่สะท้อนบทบาทของวันไหลต่อการพัฒนา สุขภาวะ และการจัดการความหลากหลายในชุมชน ผ่านกรอบทฤษฎีสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. นันทนาการเพื่อการพัฒนา (recreation for development)

แนวคิดนันทนาการเพื่อการพัฒนาเป็นกรอบสำคัญที่องค์การอนามัยโลกและสมาคมอุทยานและนันทนาการแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NRPA, 2022) ให้ความสำคัญ โดยมองว่านันทนาการมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อการพักผ่อน แต่เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่สามารถยกระดับสุขภาวะทางกาย จิตใจ และสังคม รวมทั้งขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน การนำแนวคิดนี้มาประยุกต์กับปรากฏการณ์วันไหลสะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นพื้นที่แห่งการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่เกิดจากพลังของประชาชนในการสร้างสรรค์พื้นที่สาธารณะให้กลายเป็นพื้นที่สุขภาวะชั่วคราวซึ่งสามารถขยายผลไปสู่การเป็นพื้นที่สร้างสุขภาวะถาวรในอนาคตได้ การสาดน้ำ การละเล่น และเวทีดนตรีในวันไหลจึงไม่ใช่เพียงการเฉลิมฉลอง หากแต่เป็นกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะ ลดความตึงเครียด และส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัย ขณะเดียวกัน การเปิดพื้นที่สาธารณะอย่างถนนและลานวัดให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม ยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วมของชุมชน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการจัดเวทีหมอลำหรือประกวดเจดีย์ทรายไม่เพียงสร้างการเรียนรู้ข้ามรุ่น แต่ยังพัฒนาอัตลักษณ์และศักยภาพของพลเมืองรุ่นใหม่ที่จะเข้าใจรากวัฒนธรรมและสามารถปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยได้ (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566) ด้วยเหตุนี้ วันไหลจึงเป็นตัวอย่างของนวัตกรรมนันทนาการเพื่อการพัฒนา ที่ผสมผสานสุขภาวะ ความเสมอภาค และการจัดการพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน จนกลายเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตและทุนทางสังคมในระดับชุมชนไทยร่วมสมัยอย่างแท้จริง

2. นวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

แนวคิดนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม ชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมนันทนาการมิได้เป็นเพียงการสืบทอดหรืออนุรักษ์รูปแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการตีความ (reinterpretation) และสร้างสรรค์ใหม่ที่ผสมผสานระหว่างความต่อเนื่องของมรดกทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตร่วมสมัย (Stebbins & Sachsman, 2017) การประยุกต์แนวคิดนี้กับวันไหลสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของพิธีกรรมดั้งเดิมสู่พื้นที่สาธารณะเชิงสร้างสรรค์ (creative public space) ซึ่งประชาชนทุกกลุ่มวัยและทุกภูมิภาคสามารถเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคและภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตน ตัวอย่างเช่น การจัดเวทีหมอลำร่วมสมัยที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ทดลองออกแบบการแสดงร่วมกับศิลปินท้องถิ่น หรือการแข่งขันก่อเจดีย์ทรายที่มีได้เป็นเพียงกิจกรรมเชิงประเพณี แต่ยังสะท้อนสารทางสังคมใหม่ เช่น ประเด็นสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ทรัพยากร และการสร้างความรับผิดชอบต่อพื้นที่ชุมชน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าวันไหลได้พัฒนาเป็นนวัตกรรมนันทนาการที่มีพลังการเปลี่ยนแปลง (transformative recreation) ในการสร้างสำนึกใหม่ของการเรียนรู้ข้ามรุ่น การธำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่น และการหลอมรวมความหลากหลายของผู้คนให้เชื่อมโยงกันในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย (Zarotis, 2020) อันเป็นตัวอย่างของพลวัตวัฒนธรรมไทยที่สามารถพัฒนาและสืบสานคุณค่าดั้งเดิมผ่านกลไกนันทนาการได้อย่างยั่งยืนและมีชีวิตชีวา

3. การประเมินผลกระทบทางนันทนาการ

แนวคิดการประเมินผลกระทบทางนันทนาการ (recreational impact assessment: RIA) เป็นกรอบการวิเคราะห์ที่ช่วยให้มองเห็นคุณค่าของกิจกรรมนันทนาการอย่างรอบด้าน ทั้งในระดับปัจเจก ชุมชน และพื้นที่ โดยไม่จำกัดเพียงการวัดความพึงพอใจของผู้เข้าร่วม (Stumbo & Pegg, 2010) แต่ครอบคลุมการประเมินผลต่อสุขภาวะ สังคม และสิ่งแวดล้อมในเชิงระบบ การนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้กับวันไหลสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นมากกว่าการเฉลิมฉลองหลังเทศกาลสงกรานต์ หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาเชิงนันทนาการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งต่อคุณภาพชีวิตและทุนทางสังคมของชุมชนในหลายมิติ ด้านสุขภาวะ วันไหลช่วยสร้างสมดุลทางอารมณ์ สุขภาพ และความสุขผ่านการเล่นและกิจกรรมสาธารณะซึ่งเปิดโอกาสให้เกิดการเคลื่อนไหวและปฏิสัมพันธ์อย่างเป็นธรรมชาติ ด้านสังคม วันไหลเป็นเวทีแห่งการสร้างสามัคคี ลดความเหลื่อมล้ำ และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการร่วมแรงกันจัดกิจกรรม การช่วยเหลือกันดูแลพื้นที่ หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างรุ่น ขณะที่ในมิติของพื้นที่ กิจกรรมวันไหลเปลี่ยนถนน ลานวัด และตลาด ให้กลายเป็นพื้นที่สร้างสุขที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกแบบและบริหารจัดการอย่างมีจิตสำนึกต่อความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม (Richards & King, 2022) เมื่อมองผ่านกรอบแนวคิด RIA จึงเห็นได้ว่าวันไหลคือกระบวนการนันทนาการที่เชื่อมโยงสุขภาวะ สังคม และพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างมีทิศทาง สะท้อนถึงพลังของนันทนาการในการสร้างผลลัพธ์เชิงพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมไทยร่วมสมัย

4. การจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรม

แนวคิดการจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรม (recreation management in pluralistic society) มุ่งเน้นการยอมรับและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา เพศ วัย ภาษา และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในฐานะทุนทางสังคมที่สามารถนำมาพัฒนาและออกแบบกิจกรรมนันทนาการให้เท่าเทียม ครอบคลุม และตอบสนองต่อความต้องการของทุกกลุ่มในสังคม (Glass et al., 2014) การประยุกต์แนวคิดนี้กับวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสะท้อนผ่านกระบวนการสร้างพื้นที่กลาง (inclusive space) ที่ทุกคนรู้สึกมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยเฉพาะการออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เยาวชน ผู้สูงวัย และกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQIAN+) ได้แสดงออกอย่างอิสระและปลอดภัย เช่น เวทีหมอลำร่วมสมัย การประกวดเจดีย์ทรายสร้างสรรค์ หรือการจัดตลาดวัฒนธรรมที่เปิดกว้างโดยไม่ผูกขาดกับกลุ่มทุนใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งล้วนสะท้อนถึงแนวคิดความปลอดภัยทางวัฒนธรรม (cultural safety) ที่ให้

ความสำคัญกับการเคารพในความแตกต่างและการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ การแบ่งสัดส่วนพื้นที่เล่นน้ำอย่างเหมาะสมตามวัยหรือเพศ รวมถึงการสร้างระบบดูแลความปลอดภัยโดยชุมชน ล้วนเป็นกลไกที่นำไปสู่ความเป็นธรรมเชิงวัฒนธรรม (cultural equity) ซึ่งถือเป็นหัวใจของการจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย (Berasategi et al., 2023) ดังนั้น วันไหลจึงมิใช่เพียงเทศกาลวัฒนธรรม แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมของชุมชน ที่ใช้พลังของนันทนาการเป็นเครื่องมือหล่อหลอมความหลากหลายให้กลายเป็นความสมดุลและความยั่งยืนของสังคมไทยในยุคเปลี่ยนผ่าน

เมื่อพิจารณาร่วมกัน กรอบแนวคิดทั้งสี่ ได้แก่ นันทนาการเพื่อการพัฒนา นวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม การประเมินผลกระทบทางนันทนาการ และการจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรม ล้วนสะท้อนมุมมองเชิงระบบที่ช่วยให้เข้าใจวันไหลมิใช่เพียงกิจกรรมตามฤดูกาล แต่เป็นกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างสุขภาวะ ความเสมอภาค และทุนทางสังคมของชุมชนได้อย่างยั่งยืน วันไหลในฐานะนวัตกรรมนันทนาการจึงทำหน้าที่เป็นทั้งเครื่องมือพัฒนาและเวทีสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมที่หลอมรวมมิติของสุขภาวะ อัตลักษณ์ การมีส่วนร่วม และความยั่งยืนเข้าด้วยกัน

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: บริบท วัฒนธรรม และพลวัต

การเกิดและพัฒนาการของปรากฏการณ์วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สะท้อนพลวัตของนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการ “ฟื้นฟู-ปรับประยุกต์-สร้างความหมายใหม่” ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น อันแสดงให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนในการผสมผสานพิธีกรรมดั้งเดิมกับรูปแบบกิจกรรมร่วมสมัย เพื่อสร้างสุขภาวะและทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน การวิเคราะห์ในส่วนนี้มุ่งใช้กรอบทฤษฎีเชิงนันทนาการมาถอดรหัสว่าพลวัตดังกล่าวมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของชุมชนอีสานอย่างไร

1. รากฐานเชิงพิธีกรรมและการตีความใหม่

แม้ว่าวันไหลจะมีต้นกำเนิดในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ซึ่งมีการจัดงานหลังเทศกาลสงกรานต์ต่ออย่างเป็นระบบ (ชลธิชา นิสัยสัจย์ และปรเมษฐ์ จารูวร, 2565) แต่การแพร่ขยายเข้าสู่ภาคอีสานนั้นก็มิได้เป็นการเลียนแบบเชิงวัฒนธรรม หากเป็นกระบวนการการประยุกต์สร้างสรรค์ (creative adaptation) ที่ผสมผสานเทศกาลจากภายนอกเข้ากับพิธีกรรมที่หยั่งรากอยู่ในชุมชน เช่น การสงฆ์น้ำพระ การรดน้ำดำหัว และโดยเฉพาะประเพณีแห่ดอกไม้ ซึ่งสะท้อนการถวายนุพหุบูชาและความสามัคคีของชุมชน (โกลม จันทรวงษ์, 2564) รวมถึงประเพณีตบประทายในอีสานใต้ซึ่งมีคติเรื่องการคืนทรายให้วัดเพื่อความอุดมสมบูรณ์ (เทพพร มังธานี และคณะ, 2565) ทั้งหมดนี้สอดคล้องกับรากฐานของพิธีกรรมก่อพระทรายน้ำไหล ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อพิจารณาผ่านกรอบแนวคิด นวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่า การก่อรูปของวันไหลในอีสานเป็นกระบวนการที่ชุมชนใช้ศรัทธาและพื้นที่สาธารณะเป็นฐานในการสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมสมัย ซึ่งไม่เพียงคงไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังสะท้อนพลังการปรับตัวของชุมชนไทยอีสานในยุคเปลี่ยนผ่านได้อย่างลุ่มลึก

2. พลวัตเชิงพื้นที่และนันทนาการเพื่อการพัฒนา

การเติบโตของวันไหลในภาคอีสานเป็นผลจากกระบวนการฟื้นฟู-ประยุกต์ (revival and adaptation) ที่ขับเคลื่อนโดยชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งนำพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น การตบประทาย การก่อเจดีย์ทราย และการรดน้ำดำหัว มาจัดในรูปแบบที่เปิดพื้นที่สาธารณะมากขึ้น เช่น ถนน ลานวัด หรือสนามชุมชน เพื่อเชื่อมโยงกับกิจกรรมร่วมสมัยอย่างเวทีหมอลำ การประกวดเจดีย์ทรายเชิงสร้างสรรค์ และกิจกรรมเยาวชน กระบวนการดังกล่าวสะท้อนแนวคิด

นันทนาการเพื่อการพัฒนาที่มุ่งใช้กิจกรรมทางวัฒนธรรมเป็นกลไกเสริมสร้างสุขภาวะ ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างทุนทางสังคมในระดับฐานราก โดยเฉพาะทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนอีสาน ซึ่งมีความสัมพันธ์แนบแน่นระหว่างวัดกับชุมชน (พระทศพล อคคปญโญ และพระมหาภิรัฐภรณ์ อัสมาลี, 2565) และระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง (ปรเมศวร์ อุดรนิติย์, 2567) ปัจจัยเหล่านี้เอื้อให้เกิดรูปแบบของการมีส่วนร่วมแบบร่วมสร้างที่ประชาชนไม่เพียงเป็นผู้เข้าร่วมแต่เป็นผู้ร่วมออกแบบกิจกรรม โดยมีการถ่ายทอดระหว่างรุ่น เช่น ผู้สูงอายุทำหน้าที่สืบทอดพิธีกรรม ขณะที่เยาวชนสร้างสรรค์กิจกรรมหมอลำและงานประกวดร่วมสมัย ซึ่งสะท้อนแนวคิดนันทนาการแบบมีส่วนร่วม ที่ชี้ว่าความยั่งยืนของกิจกรรมนันทนาการเกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในชุมชน

3. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบและการจัดการในสังคมพหุวัฒนธรรม

แม้ว่าวันไหลในภาคอีสานจะได้รับอิทธิพลจากรูปแบบของภาคตะวันออก แต่ความแตกต่างในเชิงโครงสร้างและจุดมุ่งหมายสะท้อนให้เห็นแนวโน้มของการจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างชัดเจน โดยวันไหลภาคตะวันออก เช่น ชลบุรีและระยอง มักขับเคลื่อนโดยภาครัฐกิจและหน่วยงานท้องถิ่นขนาดใหญ่ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ และสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ ผ่านกิจกรรมขนาดใหญ่ เช่น คอนเสิร์ตชายหาด การตลาดวัฒนธรรม หรือการแสดงเชิงพาณิชย์ (Berasategi et al., 2023) ขณะที่วันไหลในภาคอีสานเติบโตจากฐานวัดและชุมชน โดยเน้นสุขภาวะ ความสัมพันธ์ทางสังคม และการมีส่วนร่วมมากกว่าเศรษฐกิจเชิงท่องเที่ยว การจัดการกิจกรรมจึงมุ่งสู่การสร้างพื้นที่กลางที่ทุกกลุ่มสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียม ไม่ว่าจะเป็นเยาวชน ผู้สูงอายุ หรือ LGBTQIAN+ ผ่านการออกแบบกิจกรรมที่ปลอดภัยทางวัฒนธรรมและส่งเสริมความเป็นธรรมเชิงวัฒนธรรม การเปรียบเทียบนี้จึงตอกย้ำว่าบริบทของวันไหลในอีสานคือรูปแบบของ นวัตกรรมนันทนาการเพื่อความยั่งยืนทางวัฒนธรรม ที่ใช้ความหลากหลายเป็นพลังขับเคลื่อนในการสร้างสุขภาวะและความสามัคคีในสังคม

ในภาพรวม วันไหลในภาคอีสานเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญของการใช้นันทนาการเชิงวัฒนธรรมเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาและความยั่งยืนของชุมชนไทยในยุคเปลี่ยนผ่าน การผสมผสานระหว่างศรัทธา ประเพณี และกิจกรรมร่วมสมัยทำให้วันไหลมีใช้เพียงเทศกาลแห่งความบันเทิง แต่คือกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนทุกวัย ทุกอัตลักษณ์ และทุกภูมิหลังที่ร่วมสร้างสุขภาวะ ความภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น และความเข้มแข็งของทุนทางสังคม อันสะท้อนให้เห็นพลังของนันทนาการในการธำรงวัฒนธรรมและขับเคลื่อนสังคมไทยสู่อนาคตอย่างสมดุลและยั่งยืน

องค์ประกอบของกิจกรรมวันไหลในบริบทนันทนาการร่วมสมัย

กิจกรรมวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีได้ดำเนินไปอย่างไร้โครงสร้าง หากแต่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลากหลายที่สะท้อนถึงเจตจำนงของชุมชนในการออกแบบกิจกรรม จัดสรรพื้นที่ และสร้างคุณค่าร่วมในระดับสังคม การทำความเข้าใจองค์ประกอบเหล่านี้จึงเป็นกุญแจสำคัญในการวิเคราะห์วันไหลในฐานะเทศกาลนันทนาการร่วมสมัยที่มีมิติทางวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน โดยสามารถจัดแบ่งและวิเคราะห์ได้ในสี่ประเด็นหลักต่อไปนี้

1. การจำแนกประเภทกิจกรรม: มิติเชิงพิธีกรรม นันทนาการ และพาณิชย์

กิจกรรมวันไหลในภาคอีสานมีความหลากหลายทั้งในเชิงรูปแบบและเจตนารมณ์ ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นสามมิติสำคัญที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นพลวัต เพื่อสร้างพื้นที่ทางนันทนาการแบบผสมผสาน (hybrid recreational space) ที่หลอมรวมมิติศรัทธา เศรษฐกิจ และสุขภาวะเข้าด้วยกันอย่างลงตัว

1.1 กิจกรรมเชิงพิธีกรรม เป็นหัวใจของเทศกาลที่ทำหน้าที่สืบสานความเชื่อและยืนยันรากฐานทางวัฒนธรรม เช่น การสรงน้ำพระ การรดน้ำดำหัว การก่อพระเจดีย์ทราย และการแห่ดอกไม้ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สร้างสายสัมพันธ์ระหว่างรุ่นและย้ำคุณค่าทางจิตวิญญาณของชุมชน (ชลธิชา นิสัยสัตย์ และปรมินท์ จารูร, 2565)

1.2 กิจกรรมเชิงนันทนาการ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเข้าร่วมโดยสมัครใจ เช่น การเล่นสาดน้ำ การละเล่นพื้นบ้าน การแสดงหมอลำ และกิจกรรมกีฬาในชุมชน ซึ่งมุ่งสร้างความสุข ความผ่อนคลาย และความสัมพันธ์ทางสังคมตามแนวคิดสุขภาวะทางนันทนาการ (Stumbo & Pegg, 2010)

1.3 กิจกรรมเชิงพาณิชย์ เช่น ตลาดวัฒนธรรม การออกร้านสินค้า และการแสดงของศิลปินชื่อดัง ซึ่งแม้มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ แต่ก็มีบทบาทสำคัญในการดึงดูดผู้เข้าร่วมจำนวนมากและสร้างรายได้ให้ท้องถิ่น การทำงานร่วมกันของทั้งสามมิตินี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าเทศกาลวันไหลมิใช่การแยกส่วน แต่คือระบบกิจกรรมที่เกี่ยวพันกันทั้งด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสุขภาวะอย่างมีพลวัต

2. กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม: การเชื่อมโยงข้ามรุ่นและความหลากหลาย

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมวันไหลในภาคอีสานมีความหลากหลายด้านอายุ บทบาททางสังคม และแรงจูงใจ ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นสามกลุ่มหลักที่สะท้อนพลวัตการมีส่วนร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรม

2.1 กลุ่มครอบครัวและผู้สูงอายุ ใช้เทศกาลเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ข้ามรุ่นผ่านกิจกรรมอย่างการรดน้ำดำหัวและการก่อเจดีย์ทราย ซึ่งสร้างความอบอุ่นในครัวเรือนและเสริมความผูกพันในชุมชน สอดคล้องกับบทบาทของนันทนาการในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคม (Pinassi et al., 2017)

2.2 กลุ่มเยาวชนและผู้สร้างสรรค์ ทำหน้าที่ทั้งในฐานะผู้เข้าร่วมและผู้ร่วมสร้างกิจกรรม โดยเฉพาะในเวทีแสดงออก เช่น การเต้น การแสดงหมอลำร่วมสมัย และกิจกรรมอาสาสมัคร ซึ่งช่วยปลูกฝังทักษะความเป็นพลเมืองและอัตลักษณ์เชิงสร้างสรรค์ (Berasategi et al., 2023)

2.3 ความท้าทายในการออกแบบเพื่อครอบคลุม ความหลากหลายทางอายุ เพศ ภาษา และความเชื่อ ทำให้การออกแบบกิจกรรมต้องอาศัยหลักการความเป็นธรรมเชิงวัฒนธรรมและการออกแบบเพื่อความครอบคลุมตามแนวทางขององค์การอนามัยโลกและสมาคมอุทยานและนันทนาการแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NRPA, 2022) ทั้งนี้เพื่อให้วันไหลทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางที่ทุกกลุ่มสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียม

3. รูปแบบการออกแบบกิจกรรม: วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และพื้นที่เฉพาะกิจ

การออกแบบกิจกรรมวันไหลเป็นหัวใจสำคัญของการสะท้อนวิสัยทัศน์ชุมชนในการจัดสรรพื้นที่ การวางวัตถุประสงค์ และการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่สอดคล้องกับความหลากหลายของผู้เข้าร่วม

3.1 การออกแบบร่วมและวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ การวางแผนกิจกรรมในวันไหลเกิดจากร่วมมือของหน่วยงานท้องถิ่น วัด ผู้นำชุมชน เยาวชน และครอบครัว เช่น พิธีกรรมเข้าเพื่อผู้สูงวัยควบคู่กับเวทีหมอลำ กีฬา และกิจกรรมเยาวชนในช่วงบ่าย (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566) ซึ่งสะท้อนแนวคิดนันทนาการเพื่อการพัฒนาที่มุ่งสร้างสุขภาวะและความเท่าเทียม

3.2 พื้นที่นันทนาการเฉพาะกิจ การสร้างพื้นที่ชั่วคราว เช่น ชุมนุ้เล่นพื้นบ้าน เวทีหมอลำกลางถนน หรือพื้นที่เล่นน้ำปลอดภัย แสดงถึงการใช้พื้นที่สาธารณะอย่างสร้างสรรค์และมีระบบ ช่วยลดความแออัดและเพิ่มความปลอดภัย ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดนันทนาการเชิงวัฒนธรรม (Stebbins & Sachsman, 2017) ที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์กับวิถีชีวิตปัจจุบัน ก่อให้เกิดการออกแบบนันทนาการเพื่อสุขภาวะอย่างยั่งยืนที่สะท้อนการเชื่อมโยงระหว่างมรดกและความร่วมสมัยของอีสาน

4. บทบาทของหน่วยงานและชุมชน: การจัดการร่วมและความยั่งยืนเชิงวัฒนธรรม

หัวใจของการขับเคลื่อนวันไหลในภาคอีสานอยู่ที่การจัดการแบบประสานความร่วมมือ (co-management) ซึ่งสร้างสมดุลระหว่างนโยบายภาครัฐกับพลังสร้างสรรค์ของภาคประชาชน หน่วยงานท้องถิ่น เช่น เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน (facilitator) สนับสนุนทรัพยากรและพื้นที่ ขณะที่ชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมออกแบบและขับเคลื่อนกิจกรรมจริง โครงสร้างนี้เปิดโอกาสให้กลุ่มที่เคยถูกมองข้าม เช่น ผู้สูงวัยที่อยู่ลำพังหรือเยาวชนกลุ่ม LGBTQIAN+ มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและปลอดภัย (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566) การมีส่วนร่วมลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวคิดนันทนาการเพื่อการพัฒนา ที่มุ่งเสริมศักยภาพ สุขภาวะ และความเป็นธรรมทางสังคม ตลอดจนแนวคิดการจัดการนันทนาการแบบยั่งยืนที่ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจและการเคารพบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น วันไหลจึงไม่ใช่เพียงเทศกาลที่รัฐจัดให้ประชาชนแต่คือกิจกรรมที่รัฐและชุมชนสร้างร่วมกัน ซึ่งสะท้อนพลังของการบริหารจัดการเชิงสังคมที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง

องค์ประกอบของกิจกรรมวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่ผสมผสานศรัทธา ประเพณี และความร่วมมือเข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน เทศกาลนี้ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างความสุขภาวะและทุนทางสังคมของชุมชน สะท้อนพลังของการมีส่วนร่วมและการออกแบบพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน จนสามารถยกระดับวันไหลในภาคอีสานให้กลายเป็นโมเดลของเทศกาลนันทนาการร่วมสมัยเพื่อการพัฒนาชุมชนไทยในศตวรรษที่ 21 ต่อไป

ผลกระทบของวันไหลในมิติต่าง ๆ ของนันทนาการชุมชน

ชุมชนในหลากหลายมิติอย่างเป็นระบบ ทั้งพฤติกรรมของผู้เข้าร่วม ความสัมพันธ์ทางสังคม สุขภาวะ เศรษฐกิจ และการจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์ผลกระทบเหล่านี้จึงมีความสำคัญต่อการประเมินว่าวันไหลจะยังคงเป็นเพียงกิจกรรมตามฤดูกาล หรือสามารถพัฒนาเป็นกลไกการขับเคลื่อนชุมชนผ่านนันทนาการได้จริงเพียงใด โดยแต่ละมิติประกอบด้วยมุมมองด้านบวกที่ควรส่งเสริม และด้านเปราะบางที่ควรจัดการอย่างรอบคอบ ดังนี้

1. มิติพฤติกรรมและการมีส่วนร่วม

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่นันทนาการที่ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการใช้เวลาว่างและรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลากหลายกลุ่มวัย โดยเฉพาะในชุมชนอีสานที่วิถีชีวิตส่วนใหญ่ผูกพันกับงานเกษตรและขาดโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ เทศกาลนี้จึงกลายเป็นพื้นที่เฉพาะกิจที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้แสดงออก พบปะ และเลือกกิจกรรมตามความสนใจของตนเอง เยาวชนมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ริเริ่มและผู้สร้างกิจกรรม เช่น การจัดเวทีหมอลำร่วมสมัย การแข่งขันแข่งสร้างสรรค์ หรือการทำกิจกรรมอาสาสมัคร ซึ่งช่วยเสริมพลังความเป็นพลเมืองและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ขณะเดียวกันผู้สูงวัยกลับมามีบทบาทในฐานะผู้นำพิธีกรรมรดน้ำคำหัวและผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่คนรุ่นหลัง ส่งผลให้เกิดรูปแบบของนันทนาการแบบมีส่วนร่วมที่เน้นเสรีภาพ ความเท่าเทียม และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม พลวัตของความสุขที่เกิดขึ้นนี้ยังแฝงไว้ด้วยความเปราะบางทางพฤติกรรม เช่น การดื่มแอลกอฮอล์ในพื้นที่สาธารณะ การใช้ยานพาหนะโดยประมาท หรือพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุและความขัดแย้ง ซึ่งหากขาดการจัดการเชิงจริยธรรมและมาตรการด้านความปลอดภัยอย่างรอบคอบ อาจบั่นทอนคุณค่าของวันไหลในฐานะพื้นที่แห่งสุขภาวะและการพัฒนาได้ ดังนั้น การออกแบบกิจกรรมวันไหลจึงควรให้ความสำคัญกับการสร้างพฤติกรรมการมีส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ มีจิตสำนึกทางสังคม และเคารพความแตกต่าง ทั้งนี้เพื่อให้เทศกาลนี้เป็นพื้นที่ที่ทุกคน

2. มิติสังคมและความสัมพันธ์ชุมชน

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญของการฟื้นฟูและสร้างทุนทางสังคม (social capital) ผ่านกระบวนการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนที่กำลังเผชิญแรงเปลี่ยนผ่านจากการโยกย้ายถิ่น การลดบทบาทของพิธีกรรมดั้งเดิม และการห่างเหินทางสังคม เทศกาลนี้จึงกลายเป็นพื้นที่แห่งการกลับมาพบกันที่หล่อเลี้ยงความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว ชุมชน และระหว่างรุ่น ผู้สูงวัยได้รับการยอมรับในฐานะศูนย์กลางแห่งศรัทธาและภูมิปัญญา ขณะที่เยาวชนมีบทบาทใหม่ในฐานะผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมสมัยซึ่งช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยและส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน การมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่ม LGBTQIAN+ และผู้พิการในกิจกรรมต่าง ๆ ยังสะท้อนแนวคิดความหลากหลายอย่างเป็นธรรมที่เสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของคนทุกกลุ่ม (NRPA, 2022) พร้อมกันนั้น วันไหลยังเป็นเวทีในการฟื้นคืนความไว้วางใจทางสังคมที่ถูกสั่นคลอนจากโครงสร้างสังคมยุคใหม่ ผ่านการทำกิจกรรมร่วมที่ยึดโยงความเคารพ ความกตัญญู และมิตรภาพในชุมชน อย่างไรก็ตาม พลวัตเชิงบวกนี้ยังมีความท้าทายเชิงโครงสร้างจากการจัดงานที่ขยายตัวในลักษณะเชิงพาณิชย์ซึ่งอาจสร้างความเหลื่อมล้ำเชิงทุน หรือความขัดแย้งระหว่างค่านิยมของคนต่างรุ่นต่อวิธีการจัดกิจกรรม ดังนั้น การบริหารจัดการเทศกาลวันไหลในมิติทางสังคมจึงควรตั้งอยู่บนหลักของการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม การรับฟังความคิดเห็นของทุกกลุ่ม และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการปรับตัว เพื่อให้วันไหลดำรงบทบาทเป็นพื้นที่แห่งความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนของชุมชนอีสานร่วมสมัยอย่างแท้จริง

3. มิติเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม

เทศกาลวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่เพียงทำหน้าที่เป็นเวทีแห่งการเฉลิมฉลองทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการหมุนเวียนเศรษฐกิจระดับฐานราก โดยแปรทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) ให้กลายเป็นทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) อย่างมีพลวัต ผ่านการจำหน่ายสินค้าพื้นบ้าน ตลาดวัฒนธรรม การออกร้านของกลุ่มแม่บ้าน และการแสดงของศิลปินท้องถิ่น ซึ่งช่วยกระตุ้นรายได้ การจ้างงาน และการท่องเที่ยวในพื้นที่ ส่งผลให้วันไหลกลายเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ชุมชนที่ผสมผสานความเชื่อ วัฒนธรรม และความบันเทิงเข้ากับโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างสมดุล การมีส่วนร่วมของเยาวชน กลุ่มชาติพันธุ์ และผู้สูงวัยในกิจกรรมเหล่านี้ยังเสริมสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในท้องถิ่น พร้อมทั้งทำให้ทุนวัฒนธรรมได้รับการสืบสานในรูปแบบที่สร้างรายได้และคุณค่าร่วมของสังคม อย่างไรก็ตาม พลวัตด้านเศรษฐกิจของวันไหลยังเผชิญกับความเสี่ยงจากการถูกครอบงำโดยทุนเชิงพาณิชย์ เช่น การจัดเวทีคอนเสิร์ตขนาดใหญ่ที่กลืนบทบาทของศิลปินท้องถิ่น หรือการกระจุกตัวของรายได้ในกลุ่มผู้ประกอบการบางราย ซึ่งอาจบิดเบือนความหมายทางวัฒนธรรมของเทศกาล การรักษาสมดุลระหว่างการสร้างรายได้กับการคงไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรม จึงเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการวันไหลในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อให้เทศกาลนี้เติบโตอย่างมีจริยธรรมและยั่งยืน โดยคงไว้ซึ่งบทบาทในฐานะพื้นที่แห่งความสุขที่หลอมรวมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และชุมชนเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน

4. มิติสุขภาพและจริยธรรมสาธารณะ

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเทศกาลที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาพของประชาชนในเชิงร่างกาย จิตใจ และสังคม ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้เคลื่อนไหวทางกาย ได้ผ่อนคลายทางอารมณ์ และได้เชื่อมโยงกับผู้อื่นในบรรยากาศของความสุขและมิตรภาพ กิจกรรมเล่นน้ำ การรดน้ำดำหัว การแสดงดนตรีพื้นบ้าน และการร่วมพิธีกรรมศรัทธาล้วนเป็นประสบการณ์เชิงนันทนาการที่ช่วยเยียวยาความเหนื่อยล้าและฟื้นฟูพลังชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสุขภาพทางนันทนาการที่มองว่าความสุขมิได้เกิดจากความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการมีส่วนร่วมที่มีความหมายในระดับบุคคลและชุมชน (Stumbo & Pegg, 2010) การได้เคลื่อนไหว ร้องเพลง และทำกิจกรรมร่วมกันยังช่วยลดภาวะเครียดและสร้างพลังบวกทางจิตใจให้แก่ผู้คน อย่างไรก็ตาม วันไหลยังเผชิญความท้าทายเชิง

จริยธรรมของพื้นที่สาธารณะ ทั้งการดื่มแอลกอฮอล์ที่นำไปสู่ความรุนแรง การล่วงละเมิดทางร่างกายและวาจาในระหว่างเล่นน้ำ หรือการกีดกันกลุ่มเปราะบางซึ่งขัดต่อหลักจริยธรรมสาธารณะ ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนถึงความเปราะบางของความสุขที่หากปราศจากการจัดการอย่างมีจิตสำนึก ก็อาจทำให้พื้นที่ซึ่งควรเป็นแหล่งแห่งความสุขภาวะกลับกลายเป็นแหล่งของความขัดแย้งและความไม่ปลอดภัยได้ ดังนั้น การจัดกิจกรรมวันไหลจึงจำเป็นต้องยึดหลักของพื้นที่นันทนาการที่ปลอดภัยและมีความรับผิดชอบต่อ โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรี ความเท่าเทียม และความรู้สึกปลอดภัยของผู้เข้าร่วมทุกกลุ่ม พร้อมส่งเสริมจริยธรรมสาธารณะผ่านการสื่อสารและการออกแบบกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพื่อให้วันไหลดำรงอยู่ในฐานะเทศกาลแห่งความสุขที่เชื่อมโยงความสุข ความปลอดภัย และความดีงามทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างยั่งยืน

5. มิติการจัดการพื้นที่นันทนาการ

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสะท้อนศักยภาพของชุมชนในการจัดการพื้นที่สาธารณะให้กลายเป็นพื้นที่นันทนาการเฉพาะกิจที่ยืดหยุ่นและมีชีวิตชีวา โดยการดัดแปลงถนน ลานวัด โรงเรียน หรือพื้นที่ริมแม่น้ำให้เป็นพื้นที่เล่นน้ำ แสดงศิลปะพื้นบ้าน หรือจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนความสามารถในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม และตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนหลากหลายกลุ่ม หลายชุมชนได้พัฒนาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบ ทั้งการวางแผนจราจร การจัดโซนกิจกรรมตามวัย การติดตั้งโครงสร้างชั่วคราวเพื่อความปลอดภัย ตลอดจนการใช้วัสดุท้องถิ่นในการตกแต่งพื้นที่ให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงแนวคิดพื้นที่ยืดหยุ่นและมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเมืองเชิงนันทนาการขององค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2025) อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของเทศกาลวันไหลก่อให้เกิดความท้าทายด้านการบริหารจัดการ เช่น ความแออัดของผู้คน การใช้ทรัพยากรเกินขนาด ความเสี่ยงด้านความปลอดภัย และการขาดระบบดูแลหลังจบงาน ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดในการประสานงานระหว่างหน่วยงานและภาคประชาชน การจัดการพื้นที่นันทนาการของวันไหลจึงควรตั้งอยู่บนหลักการของการออกแบบเพื่อการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนและผู้เข้าร่วมทุกกลุ่มร่วมกำหนดรูปแบบการใช้พื้นที่ ควบคู่กับการบริหารจัดการเชิงยั่งยืนที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย และความเท่าเทียมของผู้ใช้ เพื่อให้วันไหลมิใช่เพียงเทศกาลแห่งความสนุก แต่คือแบบจำลองของการจัดการพื้นที่สาธารณะเชิงนันทนาการที่สร้างความสุข ความปลอดภัย และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของชุมชนในระยะยาว

วันไหลโมเดล (Wan Lai Model)

จากการวิเคราะห์เชิงประจักษ์และการสังเคราะห์แนวคิดตลอดบทความ สามารถยืนยันได้ว่า “วันไหล” มิได้เป็นเพียงเทศกาลที่สืบเนื่องจากประเพณีสงกรานต์ หากแต่เป็นนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนพลวัตของสังคมร่วมสมัยในฐานะกิจกรรมที่ผสมผสานรากวัฒนธรรม วิถีชีวิต และการจัดการพื้นที่สาธารณะเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ วันไหลจึงทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงสังคมที่ส่งเสริมสุขภาวะ การมีส่วนร่วม และความสมานฉันท์ของชุมชนผ่านกิจกรรมที่มีทั้งศรัทธาและความสร้างสรรค์ เพื่อสะท้อนคุณค่าดังกล่าว ผู้เขียนจึงได้เสนอกรอบแนวคิด “Wan Lai Model” ในฐานะ โมเดลต้นแบบของการพัฒนานันทนาการชุมชนที่ยั่งยืน โดยตั้งอยู่บนแนวคิดการจัดการนันทนาการเพื่อการพัฒนา การใช้พื้นที่อย่างมีจริยธรรม และการเสริมสร้างทุนทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

1. องค์ประกอบเชิงระบบของ Wan Lai Model

Wan Lai Model เป็นระบบคิดเชิงบูรณาการที่เกิดจากการสังเคราะห์พลวัตของเทศกาลวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมุ่งอธิบายว่ากิจกรรมวัฒนธรรมสามารถพัฒนาเป็นระบบนันทนาการเพื่อการพัฒนาได้อย่างไร โมเดลนี้เน้นการทำงานร่วมกันของสี่มิติหลัก ซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างความสมดุลระหว่างวัฒนธรรม สุขภาวะ พื้นที่

สาธารณะ และความยั่งยืน ทั้งสี่มิติได้ดำรงอยู่แยกจากกัน แต่มีลักษณะพึ่งพาและเกื้อหนุนที่ทำให้เทศบาลวันไหลมี ชีวิตชีวาและคงคุณค่าทางสังคมอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 1 แสดงโครงสร้างของมิติหลักทั้งสี่ พร้อมแนวคิดสำคัญและนัยยะต่อการจัดการนันทนาการเชิงพัฒนา

มิติ (dimension)	แนวคิดหลักที่บูรณาการ	นัยยะต่อการจัดการเชิงนันทนาการ
C: ฐานวัฒนธรรม (cultural grounding)	ยึดโยงพิธีกรรม ความศรัทธา และการ ตีความใหม่ให้สอดคล้องกับสังคมร่วม สมัย	เสริมพลังเชิงสัญลักษณ์ของประเพณี สร้างความต่อเนื่องของอัตลักษณ์และ ศรัทธาให้ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ เปลี่ยนแปลง
P: สุขภาวะและการมีส่วนร่วม (participation & well-being)	ใช้นันทนาการเป็นกระบวนการร่วมสร้าง เพื่อสุขภาวะองค์กรรวม	แปลงกิจกรรมจากการพักผ่อนไปสู่ เครื่องมือพัฒนาชุมชน เสริมพลังผู้คนทุก กลุ่มให้มีบทบาทในฐานะเจ้าของ กิจกรรม
S: พื้นที่สาธารณะเพื่อการอยู่ร่วม (inclusive public space)	ออกแบบและบริหารพื้นที่สาธารณะ อย่างยืดหยุ่น และเป็น ธรรมชาติเชิง วัฒนธรรม	เปลี่ยนถนน วัด หรือริมแม่น้ำให้เป็น พื้นที่นันทนาการเฉพาะกิจที่ปลอดภัย และส่งเสริมการอยู่ร่วมในสังคมพหุ วัฒนธรรม
W: ความยั่งยืนเชิงสังคม (sustainability & resilience)	ใช้กลไกการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม และเชื่อมโยงเป้าหมายการพัฒนาที่ ยั่งยืน (SDGs)	ทำให้ประเพณีดั้งเดิมดำรงอยู่ได้อย่าง ยืดหยุ่นผ่านการจัดการร่วม และ เสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมในระยะ ยาว

ในเชิงระบบ มิติ C-P-S-W Model เปรียบเสมือนวงจรแห่งการเรียนรู้และพัฒนาที่ขับเคลื่อนชุมชนให้เติบโตอย่าง ต่อเนื่อง ฐานวัฒนธรรม (C) ทำหน้าที่เป็นรากที่หล่อเลี้ยงอัตลักษณ์ ขณะที่สุขภาวะและการมีส่วนร่วม (P) ทำหน้าที่สร้าง พลังชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคม พื้นที่สาธารณะ (S) เป็นเวทีแห่งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ ส่วนความยั่งยืนเชิง สังคม (W) ทำหน้าที่เป็นกลไกประคองให้ระบบทั้งหมดดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีความหมายในระยะยาว ดังนั้น “Wan Lai Model” จึงมิใช่เพียงแผนผังเชิงแนวคิด แต่เป็นระบบคิดที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนกิจกรรมวัฒนธรรมให้กลายเป็น กระบวนการพัฒนาเชิงนันทนาการอย่างยั่งยืน โดยมีศักยภาพต่อการต่อยอดเป็นกรอบนโยบายและแนวทางบริหารจัดการ ในระดับชุมชนและระดับประเทศได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. การตีความเชิงทฤษฎีของแต่ละองค์ประกอบ

การบูรณาการทั้งสี่มิติใน Wan Lai Model มิได้เป็นเพียงการจัดหมวดแนวคิด หากแต่เป็นโครงสร้างเชิงระบบของ การพัฒนาที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง วัฒนธรรม สุขภาวะ พื้นที่ และความยั่งยืน อย่างมีพลวัต มิติแต่ละส่วนต่างทำ หน้าที่เชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ระหว่างคุณค่าทางจิตวิญญาณกับรูปแบบการใช้ชีวิตร่วมสมัย จึงอาจตีความได้ดังนี้

1) ฐานวัฒนธรรม

มิตินี้เป็นรากฐานของโมเดลและสะท้อนความทรงจำทางสังคม (social memory) ที่ขับเคลื่อนด้วยศรัทธาและพิธีกรรม เช่น การสรงน้ำพระ การรดน้ำดำหัว การก่อพระเจดีย์ทราย หรือการแห่ดอกไม้ ซึ่งล้วนเป็นสัญลักษณ์ของการชำระล้าง พิธีฟู และการเชื่อมโยงระหว่างคนกับธรรมชาติ แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม (cultural continuity) ที่มองว่าวัฒนธรรมมิได้คงอยู่เพราะการอนุรักษ์เท่านั้น แต่ดำรงอยู่เพราะการตีความใหม่อย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของยุคสมัย การฟื้นฟูชีวิตของวันไหลจึงเป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่ร่วมสมัยแต่ยังคงคุณค่าดั้งเดิม เป็นตัวอย่างของการต่ออายุความหมายทางสังคมผ่านกระบวนการนันทนาการ

2) สุขภาวะและการมีส่วนร่วม

มิตินี้เป็นหัวใจของการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับกิจกรรม ในมิติทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีนันทนาการเพื่อการพัฒนาที่มองว่านันทนาการมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อความสนุกหรือพักผ่อน หากแต่เป็นเครื่องมือสร้างสุขภาวะองค์รวมและส่งเสริมความเป็นพลเมืองในชุมชน โดยเทศกาลวันไหลเปิดพื้นที่ให้ผู้คนมีส่วนร่วมในบทบาทที่หลากหลาย ทั้งการเป็นผู้จัด ผู้เข้าร่วม และผู้ดูแลพื้นที่ ซึ่งเป็นกระบวนการร่วมสร้างคุณค่าที่ช่วยปลดปล่อยพลังสร้างสรรค์ของแต่ละกลุ่มอัตลักษณ์ เช่น เยาวชนที่สร้างกิจกรรมร่วมสมัย ผู้สูงวัยที่ถ่ายทอดพิธีกรรม หรือกลุ่ม LGBTQIAN+ ที่นำเสนอความเท่าเทียมทางวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้สะท้อนการขยายขอบเขตของนันทนาการเพื่อการอยู่ร่วมที่เกื้อหนุนความผูกพันและสุขภาวะของชุมชนในภาพรวม

3) พื้นที่สาธารณะเพื่อการอยู่ร่วม

มิตินี้สะท้อนแนวคิดสิทธิในเมือง (right to the city) และการออกแบบเพื่อทุกคน (universal design) ที่มองว่าพื้นที่สาธารณะควรเป็นพื้นที่ของทุกคน ไม่ว่าชาติพันธุ์ เพศ วัย หรือสถานะทางสังคม วันไหลแสดงให้เห็นศักยภาพของชุมชนในการเปลี่ยนพื้นที่วัด ถนน หรือริมน้ำ ให้กลายเป็นพื้นที่นันทนาการเฉพาะกิจที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม การจัดพื้นที่ลักษณะนี้ไม่เพียงเป็นเวทีของความสุข แต่ยังเป็นพื้นที่แห่งจริยธรรมสาธารณะ (public space ethics) ที่ส่งเสริมการเคารพผู้อื่น การลดความขัดแย้ง และการอยู่ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าการจัดการพื้นที่สาธารณะมิได้เป็นเพียงเรื่องโครงสร้างกายภาพ แต่เป็นเรื่องของการสร้างวัฒนธรรมแห่งการอยู่ร่วมผ่านการออกแบบเชิงสังคม

4) ความยั่งยืนเชิงสังคม

มิตินี้ทำหน้าที่เป็นกลไกปรับประคับประคองระบบ (systemic regulator) ที่ทำให้เทศกาลวันไหลสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วมและการจัดการแบบประสานความร่วมมือ ซึ่งเปิดโอกาสให้หน่วยงานท้องถิ่น ภาคประชาชน และภาคธุรกิจทำงานร่วมกันในลักษณะหุ้นส่วนพัฒนา (collaborative partnership) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่เน้นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม (social resilience) ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมและนันทนาการ ผลลัพธ์คือการทำให้วันไหลมิได้หยุดอยู่แค่เทศกาล แต่กลายเป็นระบบการพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่เชื่อมโยงสุขภาวะ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม

การบูรณาการทั้งสี่มิติใน Wan Lai Model (C-P-S-W) แสดงให้เห็นถึงพลวัตของระบบคิดเชิงนันทนาการเพื่อการพัฒนา ที่เชื่อมโยงรากทางวัฒนธรรมเข้ากับกระบวนการสร้างสุขภาวะ การจัดการพื้นที่สาธารณะ และการเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม โดยมิติของฐานวัฒนธรรม ทำหน้าที่หล่อเลี้ยงอัตลักษณ์ ความศรัทธา และความทรงจำร่วม ขณะที่มิติสุขภาวะและการมีส่วนร่วม เป็นแรงขับเคลื่อนที่เปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มประชากรได้ร่วมสร้างคุณค่าและ

ความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมีความหมาย ส่วนมิติพื้นที่สาธารณะเพื่อการอยู่ร่วม ทำหน้าที่เป็นเวทีของการปฏิสัมพันธ์ที่สะท้อนจริยธรรมการอยู่ร่วมในสังคม พหุวัฒนธรรม และมิติความยั่งยืนเชิงสังคม ทำหน้าที่เป็นกลไกกำกับดูแลที่ช่วยให้ระบบทั้งหมดดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องผ่านกระบวนการจัดการร่วม และการบูรณาการเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) การทำงานเชื่อมโยงกันของทั้งสี่มิติสร้างวงจรการพัฒนาแบบวัฒนธรรม-สุขภาวะ-พื้นที่-ความยั่งยืน ที่ส่งผลให้วันไหลมีได้เป็นเพียงเทศกาลเชิงวัฒนธรรม แต่เป็นกลไกเชิงสังคมที่มีพลังในการยกระดับคุณภาพชีวิตและทุนทางสังคมของชุมชนอย่างยั่งยืน จึงอาจกล่าวได้ว่า Wan Lai Model เป็นนวัตกรรมทางความคิดเชิงนันทนาการที่สามารถต่อยอดเป็นกรอบเชิงนโยบายและแนวทางเชิงปฏิบัติในการพัฒนานันทนาการชุมชนไทยได้อย่างเป็นระบบและมีความหมายในศตวรรษที่ 21

ข้อเสนอเชิงนโยบายและการจัดการภายใต้ Wan Lai Model

บนฐานของการสังเคราะห์ Wan Lai Model และผลการวิเคราะห์ผลกระทบในมิติต่าง ๆ ผู้เขียนเสนอกรอบแนวปฏิบัติเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาเทศกาลวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการสร้างคุณค่าร่วมทั้งด้านวัฒนธรรม สุขภาวะ สังคม และเศรษฐกิจอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถจำแนกข้อเสนอเชิงนโยบายและการจัดการได้ดังนี้

1. การออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองความหลากหลายของประชากร

การออกแบบกิจกรรมควรตั้งอยู่บนหลักความเป็นธรรมเชิงวัฒนธรรมและการออกแบบเพื่อทุกคน ทั้งนี้เพื่อให้เทศกาลเป็นพื้นที่แห่งสุขภาวะของทุกคนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมที่คำนึงถึงความหลากหลายทางเพศวัย อัตลักษณ์ และศักยภาพ เช่น การสร้างพื้นที่เฉพาะกลุ่ม (thematic zones) เพื่อรองรับผู้สูงวัยผ่านเวที จิตวิญญาณที่เน้นพิธีกรรมเชิงศรัทธา การเปิดเวทีเยาวชนเพื่อแสดงออกทางวัฒนธรรมและศิลปะร่วมสมัย และการจัดพื้นที่ปลอดภัยสำหรับกลุ่ม LGBTQIAN+ รวมถึงกลุ่มผู้พิการ นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และภาคประชาชนตั้งแต่ขั้นการวางแผน ออกแบบ และดำเนินงาน จะช่วยสะท้อนความต้องการจริงของประชาชนและสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมที่เป็นหัวใจของการจัดการนันทนาการเชิงชุมชนอย่างยั่งยืน

2. การจัดการพื้นที่อย่างปลอดภัยและมีจริยธรรม

เพื่อป้องกันปัญหาความเปราะบางของความสุขและความเสี่ยงในพื้นที่สาธารณะ เทศกาลวันไหลจำเป็นต้องมีกลไกจัดการพื้นที่อย่างมีจริยธรรมและปลอดภัยในทุกมิติ ทั้งด้านกายภาพและจิตสังคม โดยเริ่มจาก มาตรการควบคุมพฤติกรรมเสี่ยง เช่น ห้ามจำหน่ายหรือดื่มแอลกอฮอล์ในเขตเล่นน้ำ กำหนดโซนกิจกรรมตามกลุ่มวัย และควบคุมระดับเสียง เพื่อป้องกันอันตรายจากความแออัด รวมถึงการจัดตั้ง ทีมอาสาสมัครดูแลพื้นที่ที่ทำหน้าที่เฝ้าระวังและช่วยเหลือผู้เข้าร่วมอย่างใกล้ชิด การสร้างพื้นที่สาธารณะที่มีจริยธรรมจึงหมายถึงการจัดการพื้นที่ที่เคารพศักดิ์ศรีของผู้เข้าร่วมทุกคน ส่งเสริมการอยู่ร่วมอย่างปลอดภัย และลดความเหลื่อมล้ำของการเข้าถึงพื้นที่นันทนาการในชุมชน

3. การกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม

กลไกการจัดการเทศกาลวันไหลควรยึดหลักการจัดการร่วม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการสนับสนุนจากภาครัฐและพลังสร้างสรรค์ของภาคประชาชน โดยหน่วยงานท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล หรือวัด ควรทำหน้าที่เป็นตัวประสาน (facilitator) ที่สนับสนุนทรัพยากรและกลไกเชิงนโยบาย ขณะที่ภาคประชาชนและภาคเอกชนควรเป็นผู้ร่วมออกแบบและดำเนินกิจกรรมในพื้นที่จริง การบริหารในลักษณะนี้ช่วยให้เทศกาลกลายเป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมของสังคมที่ทุก

ฝ่ายมีส่วนรับผิดชอบร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการสร้างทุนทางสังคม และความต่อเนื่องของเทศกาลในระยะยาว ตลอดจนช่วยพัฒนาเครือข่ายการจัดการนันทนาการชุมชนที่มีความยืดหยุ่นและยั่งยืน

4. การบูรณาการเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาเทศกาลวันไหลควรยกระดับสู่นวัตกรรมเชิงนโยบายที่ขับเคลื่อนสังคมไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับเป้าหมาย SDG 3 (สุขภาพและความปลอดภัย) SDG 10 (การลดความเหลื่อมล้ำ) SDG 11 (เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน) และ SDG 16 (สังคมสงบและยุติธรรม) ซึ่งสามารถดำเนินการผ่านแนวทางการจัดการเทศกาลสีเขียว (green festival management) เช่น การจัดระบบคัดแยกขยะ การลดการใช้พลาสติก การใช้วัสดุย่อยสลายได้ และการสร้างสื่อสาธารณะเพื่อรณรงค์จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การประกวดเจดีย์ทรายจากวัสดุรีไซเคิล หรือกิจกรรมส่นน้ำอย่างรับผิดชอบต่อธรรมชาติทั้งนี้เพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านกิจกรรมนันทนาการ

กล่าวโดยสรุป ข้อเสนอเชิงนโยบายและการจัดการภายใต้ Wan Lai Model มิได้เป็นเพียงแนวทางทางเทคนิค แต่เป็นการวางรากฐานของระบบนันทนาการเพื่อสุขภาวะชุมชนที่เชื่อมโยงมิติทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างสมดุลและยั่งยืน เทศกาลวันไหลจึงสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน สร้างความเป็นเอกภาพทางสังคม และยกระดับความหมายของนันทนาการไทยให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง

ศักยภาพการขยายผลและการประยุกต์ใช้ Wan Lai Model

คุณค่าของ Wan Lai Model มิได้จำกัดอยู่เพียงการจัดการเทศกาลวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น หากแต่มีศักยภาพสูงในการทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่สามารถขยายผลและประยุกต์ใช้ได้ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับนโยบาย โดยยึดหลักการเคารพบริบทท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแกนกลางของการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนานันทนาการร่วมสมัยที่เน้นความยืดหยุ่น การบูรณาการศาสตร์ และการสร้างคุณค่าร่วมทางสังคม

1. ศักยภาพการถ่ายโอนเชิงแนวคิด

จุดแข็งสำคัญที่ทำให้ Wan Lai Model สามารถถ่ายโอนเชิงแนวคิดไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ โครงสร้างสี่มิติหลัก (C-P-S-W) ซึ่งทำหน้าที่เป็นพิมพ์เขียวสำหรับการออกแบบกิจกรรมนันทนาการที่เคารพบริบทวัฒนธรรมและเสริมพลังการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

C: ฐานวัฒนธรรม ทำหน้าที่รักษาเอกลักษณ์และความหมายทางพิธีกรรมของเทศกาล ไม่ว่าจะเป็นการแห่เทียนพรรษา บุญบั้งไฟ หรือพิธีกรรมพื้นบ้านอื่น ๆ ให้ดำรงคุณค่าทางศรัทธา ควบคู่กับการตีความใหม่ให้เข้ากับสังคมร่วมสมัย

P: สุขภาวะและการมีส่วนร่วม ช่วยขยายบทบาทของเทศกาลจากกิจกรรมเพื่อความบันเทิงไปสู่กลไกสร้างสุขภาวะองค์รวมที่ตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น เยาวชน ผู้สูงอายุ และกลุ่มเปราะบาง ผ่านการออกแบบกิจกรรมแบบร่วมสร้าง

S: พื้นที่สาธารณะเพื่อการอยู่ร่วม ชี้ให้เห็นศักยภาพในการเปลี่ยนพื้นที่เดิม เช่น ถนน วัด หรือแม่น้ำ ให้กลายเป็นพื้นที่สาธารณะเฉพาะกิจที่ส่งเสริมความเท่าเทียม ความปลอดภัย และความร่วมมือของคนในชุมชน

W: ความยั่งยืนเชิงสังคม ทำหน้าที่เสริมสร้างระบบการจัดการร่วม และกลไกความยืดหยุ่นทางสังคม เพื่อให้เทศกาลดำรงอยู่ได้ในระยะยาวและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

ในทางปฏิบัติ การถ่ายโอนโมเดลนี้สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างยืดหยุ่นในหลายพื้นที่ ตัวอย่างเช่น เทศกาลผีตาโขน ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ที่สามารถบูรณาการแนวคิดการมีส่วนร่วมของเยาวชนและสื่อสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพื่อขยายพื้นที่เรียนรู้และลดช่องว่างระหว่างรุ่น หรือ เทศกาลบุญบั้งไฟ ซึ่งสามารถประยุกต์มิติพื้นที่สาธารณะที่มีจริยธรรม ทั้งนี้เพื่อลดความเสี่ยงจากการจุดบั้งไฟ ขณะเดียวกันยังเสริมสร้างความปลอดภัยและการมีส่วนร่วมของชุมชน การนำหลักการจากโมเดลไปประยุกต์ใช้เช่นนี้ ช่วยให้เทศกาลวัฒนธรรมท้องถิ่นทั่วประเทศสามารถยกระดับเป็นพื้นที่แห่งสุขภาวะที่ผสมผสานศิลปวัฒนธรรมและนวัตกรรมการจัดการได้อย่างสมดุล

2. บทบาทในฐานะแม่แบบเชิงยุทธศาสตร์และนโยบาย

ในระดับนโยบาย Wan Lai Model มีศักยภาพสูงในการเป็นแม่แบบเชิงยุทธศาสตร์ (strategic prototype) สำหรับการออกแบบนโยบายวัฒนธรรมและนันทนาการในระดับชาติ เนื่องจากเป็นระบบคิด (systemic thinking) ที่เชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรม สุขภาวะ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างเป็นพลวัต โดยสามารถพัฒนาได้ในสองทิศทางหลัก คือ

1) การส่งเสริมสุขภาวะและการพัฒนาเชิงพื้นที่

โมเดลนี้สามารถนำไปบูรณาการในแผนพัฒนาระดับจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวางแผนกิจกรรมท้องถิ่น การจัดสรรงบประมาณ และการประเมินผลลัพธ์เชิงสังคม โดยเฉพาะในประเด็นสุขภาวะของประชาชนและความเท่าเทียมทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมสุขภาวะที่ยั่งยืน

2) การพัฒนางานวิจัยเชิงปฏิบัติการและการเรียนรู้ร่วม

ในระยะต่อไปควรส่งเสริมการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) เพื่อพัฒนาเครื่องมือประเมินผลสัมฤทธิ์ของโมเดลในมิติต่าง ๆ เช่น ระดับการมีส่วนร่วม ความพึงพอใจทางสุขภาวะ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจชุมชน และทุนทางสังคม การดำเนินการเช่นนี้จะช่วยให้โมเดลมีความแม่นยำทางวิชาการและสามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลเชิงนโยบายได้จริง

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้ Wan Lai Model มีได้หมายถึงการคัดลอกเทศกาลวันไหลไปยังพื้นที่อื่น แต่เป็นการถอดรหัสหลักการพัฒนาเชิงระบบที่เคารพความหลากหลายของท้องถิ่น เสริมสร้างสมดุลระหว่างวัฒนธรรมกับนวัตกรรม และบูรณาการทุกภาคส่วนเข้าสู่กระบวนการออกแบบเชิงสังคมอย่างแท้จริง หากได้รับการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องและมีการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ โมเดลนี้จะสามารถยกระดับเทศกาลวัฒนธรรมไทยให้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ สุขภาวะ และความอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งก้าวสู่การเป็นต้นแบบของการพัฒนานันทนาการเชิงวัฒนธรรมไทยที่มีคุณค่าในระดับนานาชาติ

บทสรุป

วันไหลสงกรานต์มิได้เป็นเพียงเทศกาลที่สืบทอดจากประเพณีสงกรานต์ในบางพื้นที่ หากแต่เป็นปรากฏการณ์ทางนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนรากฐานแห่งศรัทธา วิถีชีวิต และการมีส่วนร่วมของชุมชนในสังคมไทยโดยรวม การเปลี่ยนแปลงของวันไหลภายใต้บริบทสมัยใหม่ได้แสดงให้เห็นการผสมผสานระหว่างพิธีกรรมดั้งเดิมกับกิจกรรมร่วมสมัย จนก่อรูปเป็นนวัตกรรมการนันทนาการที่ทรงพลังในการขับเคลื่อนพฤติกรรม สุขภาวะ ความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจฐานราก และการจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีจริยธรรม โดยผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าวันไหลมิได้เป็นเพียงการสืบสานประเพณี แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่สร้างสมดุลระหว่างทุนทางวัฒนธรรมกับความต้องการร่วมสมัย บนฐานการวิเคราะห์เชิงประจักษ์และการสังเคราะห์เชิงทฤษฎี อีกทั้งบทความนี้ยังได้เสนอ Wan Lai Model (C-P-S-W Model)

เพื่อเป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบที่บูรณาการมิติฐานวัฒนธรรม มิติสุขภาพและการมีส่วนร่วม และมิติการใช้พื้นที่สาธารณะ อย่างมีจริยธรรม เข้าสู่มิติของความยั่งยืนเชิงสังคม เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการออกแบบและจัดการกิจกรรมนันทนาการชุมชน อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ คุณค่าของโมเดลนี้ได้จำกัดอยู่เฉพาะเทศบาลวันไหล หากยังสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางพัฒนา กิจกรรมวัฒนธรรมอื่น ๆ ในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เพื่อสร้างพื้นที่แห่งความสุข การเรียนรู้ และการอยู่ร่วมกันอย่าง มั่นคงและยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรมไทย

เอกสารอ้างอิง

- โกมล จันทรวงษ์. (2564). ความเชื่อ รูปเคารพ และบทบาทศาลเจ้าพ่อพระปรัง ชุมชนบ้านหนองผูกเต่า อำเภอเมือง สระแก้ว จังหวัดสระแก้ว. *วารสารสวนสุนันทาวิชาการและวิจัย*, 15(1), 74–92.
- ชลธิชา นิสัยสัตย์ และปรมินท์ จารุวร. (2565). พลวัตและวิถีคิดในการประกอบสร้างเทศกาลสงกรานต์-วันไหลในภาค ตะวันออกของไทย. *วารสารไทยศึกษา*, 18(1), 61–92.
- เทพพร มังธานี มนตรี วิวาทสุข บุญรอด บุญเกิด และปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์. (2566). ประเพณีก่อพระทราย: กระบวนการ สร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเทศกาลวันไหลบางแสน. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย บูรพา*, 31(1), 49-63.
- เทพพร มังธานี มนตรี วิวาทสุข บุญรอด บุญเกิด และปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์. (2565). ประเพณีก่อเจดีย์ทราย: ความเป็นมา และคติการสร้างสรรคในเทศกาลสงกรานต์ของไทย. *รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2565. คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 324-336.
- ธิดินัดดา จินาจันทร์. (2565) การวิเคราะห์พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายและพิธีกรรมการเผาหัวพระเจ้าในประเพณียี่เป็งของ ชาวไทยอง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน. *CONNEXION Journal of Humanities and Social Sciences*, 11(2), 259501.
- ปรเมศวร์ อุตุนิตย์. (2567). การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมในตำนานม้าคำไหล. *วารสารมนุษยกับสังคม*, 2(1), 26–51.
- ประวิทย์ ฤทธิบุญ. (2561). การศึกษาอัตลักษณ์ประเพณีแห่ทางหงส์ ธงตะขาบ สู่การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม: การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงสำหรับการนำเสนอภาพลักษณ์การท่องเที่ยวในจังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*, 6(1), 26–40.
- พระทศพล อคฺคปณฺโณ (วิเศษธร) และพระมหาภิรัฐภรณ์ อสุมาลี. (2565). อิทธิพลความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาผีที่มี ต่อศาสนาพุทธ: กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารโพธิศาสตร์ปริทัศน์*, 2(2), 1–8.
- พีรวัส อินทวิ สุทัศน์ ประทุมแก้ว พระครูโกศลวิหิตคุณ และจักรกฤษ ทองมี. (2566). บทบาทของพระพุทธศาสนาต่อวิถี ชีวิต พิธีกรรม และความเชื่อของคนอีสาน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 11(2), 8143–823.
- ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ เทพพร มังธานี และบุญรอด บุญเกิด. (2568). ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและ รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 42(1), 1–25.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร . (2564). *สงกรานต์: การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงในบริบทการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- Berasategi Sancho, N., Roman Etxebarrieta, G., Alonso Saez, I., & Idoiaga Mondragon, N. (2023). Leisure as a space for inclusion and the improvement of life satisfaction of immigrants. *Journal of International Migration and Integration*, 24(1), 425-439.

- Bull, F. C., Al-Ansari, S. S., Biddle, S., Borodulin, K., Buman, M. P., Cardon, G., & Willumsen, J. F. (2020). World Health Organization 2020 guidelines on physical activity and sedentary behaviour. *British journal of sports medicine*, 54(24), 1451-1462.
- Giddens, A. (2023). *Modernity and self-identity*. In *Social theory re-wired* (pp. 477-484). Routledge.
- Glass, C. R., Gómez, E., & Urzua, A. (2014). Recreation, intercultural friendship, and international students' adaptation to college by region of origin. *International Journal of Intercultural Relations*, 42, 104-117.
- Li, C. L., Absher, J. D., Hsu, Y. C., & Graefe, A. R. (2008). *Approaches to measuring cultural diversity in recreation*. In: Chavez, Deborah J.; Winter, Patricia L.; Absher, James D., eds. 2008. *Recreation visitor research: studies of diversity*. Gen. Tech. Rep. PSW-GTR-210. Albany, CA: US Department of Agriculture, Forest Service, Pacific Southwest Research Station. 207-216. Chapter 17, 210, 207-216.
- National Recreation and Park Association (NRPA). (2022). *2022 NRPA Agency Performance Review*. NRPA.
- Pinassi, A., Van Hoof, H. B., & Ercolani, P. S. (2017). Perceptions about cultural heritage and recreational sites among older adults in Bahia Blanca, Argentina. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 7(1), 72-90.
- Richards, G., & King, B. (2022). The experience of cultural festivals: Evidence from Hong Kong. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 14(3), 296-309.
- Stebbins, R. A., & Sachsman, D. B. (2017). *Serious leisure: A perspective for our time*. Routledge.
- Stumbo, N., & Pegg, S. A. (2010). Outcomes and evidence-based practice: Moving forward. *Annual in Therapeutic Recreation*, 18, 12-23.
- Torkildsen, G. (2012). *Leisure and recreation management*. Routledge.
- United Nations. (2025). *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*.
https://sdgs.un.org/un-system-sdg-implementation/united-nations-educational-scientific-and-cultural-organization-unesco?utm_source=chatgpt.com
- Zarotis, G. F. (2020). Recreational sport & cultural tourism. *Saudi Journal of Business and Management Studies*, 5(2), 146-153.